

religiju od vremena Ptolemeja VI. do smrti Kleopatre VII. (str. 257-303) s naglaskom na odnos vladara/faraona prema egipatskim svetištima i svećenstvu te na kraju božansku vladavinu Kleopatre.

U zaključku (str. 304-312) Hölbl naznačuje osnove razvoja Ptolemejskog Carstva: rekapitulira značajne političke događaje, prikazuje gospodarski i društveni život države, promjene u religijskom životu Egipta u vrijeme vladavine Ptolemejevića i pojavu novih bogova.

Na kraju knjige nalaze se dopune bibliografiji, kronološke tablice razdoblja (str. 318-353), genealoške tablice ptolomejske obitelji (stemma 1 i 2, str. 354-357) te genealogija ženidbenih veza Ptolemejevića s dinastijom Seleukida od sredine 2. stoljeća pr. Kr. do rimske prevlasti na istočnom Sredozemlju u drugoj polovici 1. stoljeća pr. Kr.

Knjiga je opremljena trima kartama (Ptolemejsko Carstvo kao velika sila na istočnom Sredozemlju, Ptolemejski Egipat, Aleksandrija oko 30. god. pr. Kr.) i s 25 slika i ilustracija.

Preporučujem knjigu svim stručnjacima i studentima koji se interesiraju za razdoblje helenizma jer će ovo djelo u narednim godinama biti jedan od autoritativnih pregleda kasnih razdoblja egipatske povijesti.

Mladen Tomorad

*KSENOFONT, Grčka povijest, Matica hrvatska, Zagreb 2001, 311 str. ;
LUKIJAN, Djela, Matica hrvatska, Zagreb 2002, 487 str. ; MARKO
TULIJE CICERON, O govorniku, Matica hrvatska, Zagreb 2002, 331 str.*

Nakon što su u ediciji *Grčki i rimski klasici* izdavačke kuće Matice hrvatske već izašla *Djela* Gaja Salustija Krispa (sv. I, 1998), *Epigrami* Marka Valerija Marcijala (sv. II, 1998), *O istaknutim vojskovođama stranih naroda* Kornelija Nepota (sv. III, 1999) i *Povijest* Herodota iz Halikarnasa (sv. IV, 2000), peti, šesti i sedmi svezak po ustaljenom obrascu donose hrvatski prijevod novih djela klasičnih, antičkih autora: dvojice grčkih i jednoga rimskog spisatelja. Peti svezak posvećen je *Grčkoj povijesti* povjesničara Ksenofonta iz Atene (oko 430-355/350. pr. Kr.). Riječ je o prvome cjelovitom hrvatskom prijevodu najvažnijega Ksenofontova političko-historiografskog djela koje, podijeljeno na sedam knjiga, obuhvaća razdoblje grčke povijesti od 411. do 362. god. pr. Kr. i nastavak je Tukididova *Peloponeskog rata*. Za prijevod je zaslužna Ana Galjanić koja je ujedno i autorica uvodne rasprave (str. 5-28), a na kraju knjige nalazi se *Kazalo osobnih i geografskih imena* (str. 271-309).

Ksenofont se rodio u dobrostojećoj plemićkoj obitelji, a odrastao je u vrijeme Peloponeskoga rata u kojemu je sudjelovao kao pripadnik elitnog atenskog konjaništva. Budući da je bio protivnik demokrata u rodnome gradu, napustio ga je kad su političke prilike postale za njega nepovoljne. Veliko životno iskustvo bila je služba u vojsci Kira Mlađega koji je ustao protiv brata, perzijskoga kralja Artakserksa II. Poslije pogibije poslodavca 401. god. pr. Kr., Ksenofont je preživjele grčke plaćenike, koji su ga izabrali

za vođu povratka u domovinu, poveo iz dalekih krajeva Kurdistana i Armenije sve do grčkoga grada Trapezunta na crnomorskoj obali. Nakon što je neko vrijeme proveo u službi tračkoga kneza, pridružio se spartanskoj vojsci u Maloj Aziji, gdje je upoznao čovjeka kojemu se najviše divio, spartanskoga kralja Agesilaja II. U njegovoj službi se borio i protiv vlastitoga grada zbog čega je vjerojatno u to vrijeme bio i prognan (394. god. pr. Kr.). Čvrsto vezan uz Spartu i Agesilaja, nagrađen je najprije kućom u Sparti, a potom imanjem u Skiluntu kraj Olimpije. Ondje je proveo dugi niz godina u mirnom, obiteljskom životu, baveći se lovom, pisanjem, konjima i gospodarskim poslovima. No, 371. god. pr. Kr., kad su Tebanci porazili Spartance, morao je potražiti utočište u Korintu. Nedugo potom, nakon što su Sparta i Atena sklopile savez protiv Tebe, opozvano je njegovo progonstvo i on se oko 365. god. pr. Kr. vratio u Atenu. Zauzeo je staro mjesto u atenskome društvu, ostao je ponešto kritičan prema demokratskoj vladavini, a imao je prigodu vidjeti i svoja dva sina kako služe u atenskome konjaništvu.

Osobno divljenje koje je gajio prema Tukididu nagnalo ga je da dovrši njegovu povijest Peloponeskoga rata. Ksenofontov nastavak, koji tvori prvu i drugu knjigu *Grčke povijesti* i pokriva razdoblje od 411. do 403. pr. Kr., temelji se na osobnome iskustvu, ali mu manjka kritička analiza. I za razdoblje nakon 403. god. pr. Kr., čiju jezgru čini Spartina prevlast, Ksenofont se oslanja na osobno iskustvo i iskustvo svojih poznanika, no neravnomjerno raspoređuje gradivo, zanemaruje druge događaje i otkriva pristranost koja ga je odvodila i u hotimično iskrivljavanje činjenica. Govori koje je umetao u pripovijedanje po uzoru na Tukidida služe mu prvenstveno kao sredstvo za anegdote, aforizme i govorničke figure. Osim toga, božanska providnost igra sve veću ulogu u kasnijim događajima koje je zabilježio. Unatoč spomenutim nedostacima, Ksenofont je vjeran pripovjedač i dobro upućen u vojna i politička pitanja. Doduše, hrvatsko izdanje nije popraćeno povijesnim komentarom koji bi razjasnio paralelna zbivanja i ispravio pogreške izvornika, što je veliki propust priređivača, jer je riječ o važnom povijesnom izvoru.

Šesti svezak donosi četrnaest spisa Lukijana iz Samozate (oko 120. – poslije 180) u prijevodu Marine Bricko. Riječ je o sljedećim naslovima: *O snu ili Lukijanov život* (str. 67-76), *O jantaru ili labudovima* (str. 77-81), *Falarid* (str. 83-104), *Razgovori hetera* (str. 105-140), *Razgovori bogova* (str. 141-176), *Razgovori morskog svijeta* (str. 177-196), *Razgovori mrtvacu* (str. 197-249), *Istinite pripovijesti* (str. 251-294), *Lažoljupci ili Sumnjičavac* (str. 295-319), *Ikaromenip ili Letač iznad oblaka* (str. 321-344), *Uskrsnuli ili Ribar* (str. 345-374), *San ili Pijetao* (str. 375-400), *O Peregrinovu kraju* (str. 401-421). Prevoditeljica je ujedno i autorica uvodne rasprave (str. 5-66), prijevod svakog spisa popraćen je sažetkom kao uvodom, a izdanje sadrži i popis djela sačuvanih pod Lukijanovim imenom (str. 425-429) i *Kazalo imena* (str. 431-485).

Lukijan iz komaganske Samozate, grada na gornjemu Eufratu, poznati je grčki govornik, pamfletist i satiričar. Odrastao je govoreći aramejski, ali je kasnije tako dobro svladao grčki jezik i kulturu da je započeo karijeru javnoga govornika i putovao od grada do grada, držeći govore i javna predavanja. Nakon što je obišao Grčku, otišao je u Italiju i Galiju. Odustavši od lutalačkoga života, skrasio se u Atenu u kasnim 50-tim godinama II. st. i tamo živio kao slobodni umjetnik-pisac. U ranom atenskom razdoblju odustao je od javnih govora i dao se na pisanje kritičkih i satiričkih spisa o onodobnom intelektualnom životu u mješavini stiha i proze bilo u obliku platonovskih dijaloga, bilo po uzoru na kinika Menipa iz Gadare. Prigodice putovanjima prekidajući boravak u Atenu, u 70-tim je godinama, zahvaljujući zaštitništvu rimskih prijatelja dobio unosnu službu arhistratora u

Aleksandriji, svojevrsnoga glavnog dvorskog poslužitelja. Nakon nekoliko godina vratio se u Atenu i iznova se prihvatio javnih nastupa. Ne zna se točno kada je umro niti koje su okolnosti njegove smrti.

Od osamdeset prozanih djela koje se pripisuju Lukijanu apokrifnih ih je desetak. Njegove spise karakterizira zajedljiva i pakosna duhovitost oblikovana u profinjenu i često ogorčenu kritiku prijevara i ludosti u književnosti, filozofiji i intelektualnom životu njegova doba. Lukijan se izrugivao gotovo svakom vidu ljudskoga ponašanja, a jedna od omiljenih mu je tema čovjekova nesposobnost da spozna prolaznost veličine i bogatstva (*Haron ili Promatrači, Razgovori mrtvaca, Timon ili Čovjekomrzac*). Žigosao je i druge ljudske slabosti kao što su ljubav prema kazivanju i slušanju čudnih pripovijesti (*Istinite pripovijesti*) i vjerovanja u apsurdne priče o bogovima (*Razgovori bogova, Pobijeni Zeus, Zeus u tragičkoj ulozi*). Osobito je bio kritičan prema varalicama i opsjenarima: u spisu *Aleksandar ili Lažni Prorok* napada popularnoga magičara i lažnoga čudotvorca Aleksandra iz Paflagonije i nabraja smicalice kojima je kao Eskulapov svećenik i vidjelac uspio skupiti bogatstvo. I na kiničara Peregrina, koji je javnim samospaljivanjem izvršio samoubojstvo, oborio se kao na prevaranta (*O Peregrinovu kraju*). Upravo je filozofe koji ne slijede ono što sami propovijedaju smatrao najgorim obmanjivačima i žestoko im se izrugivao (*Gozba ili Lapiti, Uskrsnuli ili Ribar, Dražba života*). Najbolje Lukijanovo djelo iz literarne kritike rasprava je *Kako treba pisati povijest* u kojoj naglašava nepristranost, suzdržanost i posvemašnju predanost istini kao glavna obilježja idealnoga povjesničara. Razmatrajući idealan povjesničarski stil, donosi zabavne opise suvremenih povjesničara koji imitiraju Tukidida tako što u zapise umeću priče o kugi i nadgrobne govore. Premda odabir Lukijanovih spisa za ovo izdanje sasvim dobro prezentira cjelokupni njegov rad, šteta je što se u njemu nisu našli i spisi *Aleksandar ili Lažni Prorok* i osobito *Kako treba pisati povijest* koji pruža uvid u sliku onodobne historiografije kao oportunističke i svedene na profesionalno govorništvo čija je glavna svrha bila da umješno kompilira, združuje raznoliki materijal u jedinstvenu pripovjednu cjelinu i slavi vladara.

Sedmi svezak donosi spis u tri knjige *O govorniku* Marka Tulija Cicerona (106-43. god. pr. Kr.). Prijevod je djelo Gorane Stepanić koja je napisala i uvodnu raspravu (str. 5-29). Na kraju knjige je *Kazalo imena* (str. 309-329). Državnik, pravnik, učenjak i spisatelj Marko Tulije Ciceron, koji se smatra najvećim rimskim govornikom, upravo u djelu *O govorniku*, nastalom 55. god. pr. Kr. u obliku dijaloga, na temelju svoga velikog iskustva razlaže osnovne značajke govorništva i vlastite metode s jasnom nakanom da govorniku pomogne u tome da stekne svestrano obrazovanje – što smatra nužnim preduvjetom za mjerodavno bavljenje govorništvom – pozabavivši se i nizom tehničkih aspekata govorničkog umijeća. Osobitost ovoga Ciceronova djela o teoriji govorništva je u tome što je u odnosu na ostale komplementarne spise (*O iznalaženju građe, Govorničke podjele, Brut ili O slavnim govornicima, O najboljoj vrsti govornika i Topika*) najopsežnije i što ga odlikuje najveća tematska širina, te je najobuhvatniji izvor za njegovo shvaćanje uloge govorništva.

Hrvoje Gračanin

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 37

U SPOMEN IGORU KARAMANU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2005.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 37

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2005. godine

Naklada

400 primjeraka